

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

ІНФЛЯЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ, ТЕНДЕНЦІЇ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконав:

студент 4 курсу групи 472-1
денної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»

Воронюк Максим Михайлович _____

Науковий керівник:

д.е.н., професор кафедри фінансів і
кредиту

Ткачук Ірина Ярославівна _____

*До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № 14 від 27 травня 2025 р.*

Завідувач кафедри фінансів і кредиту

_____ *проф. Нікіфоров П.О.*

Анотація

Воронюк М.М. Інфляція в Україні: причини, наслідки, тенденції. Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2025.

В кваліфікаційній роботі досліджені причини, наслідки та тенденції інфляції в Україні, та визначено шляхи подолання високої інфляції на основі зарубіжного досвіду. Зроблено аналіз інфляційних процесів в Україні, оцінено монетарні та немонетарні чинники інфляції в Україні та їх вплив. Досліджено зарубіжний досвід антиінфляційного регулювання та запропоновано заходи щодо подолання інфляції в Україні.

Ключові слова: інфляція, інфляційні процеси, причини інфляції, наслідки інфляції, тенденції інфляції, монетарні та немонетарні чинники інфляції, антиінфляційне регулювання.

Abstract

Voronyuk M.M. Inflation in Ukraine: causes, consequences, trends. Manuscript. Qualification work for obtaining the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 072 - Finance, banking and insurance. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2025.

The qualification work investigates the causes, consequences and trends of inflation in Ukraine and identifies ways to overcome high inflation based on foreign experience. The author analyzes inflationary processes in Ukraine, assesses monetary and non-monetary factors of inflation in Ukraine and their impact. The foreign experience of anti-inflationary regulation is studied and measures to overcome inflation in Ukraine are proposed.

Keywords: inflation, inflationary processes, causes of inflation, effects of inflation, inflation trends, monetary and non-monetary factors of inflation, anti-inflationary regulation.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ М.М. Воронюк

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНФЛЯЦІЇ	5
1.1. Економічний зміст та причини виникнення інфляції	5
1.2. Класифікація видів інфляції	12
1.3. Соціальні та економічні наслідки інфляції	17
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ІНФЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ОЦІНКА	24
2.1. Аналіз інфляційних процесів в Україні	24
2.2. Монетарні та немонетарні чинники інфляції в Україні	30
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ІНФЛЯЦІЇ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ	38
3.1. Зарубіжний досвід антиінфляційного регулювання	38
3.2. Заходи щодо подолання інфляції в Україні	41
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	55

ВСТУП

Актуальність теми: Тема інфляції залишається надзвичайно актуальною для України з кількох ключових причин. Триває війна та економічна нестабільність, які спричинили підвищення витрат виробництва, зростання цін та знецінення гривні. Для фінансування дефіциту бюджету уряд змушений залучати міжнародну допомогу та проводити емісію гривні через Нацбанк. Це збільшує ризики інфляційного тиску, навіть якщо ситуація тимчасово виглядає контрольованою. Інфляція безпосередньо впливає на добробут громадян, реальні доходи, купівельна спроможність та заощадження яких падають, що особливо болюче в умовах воєнного стану.

В умовах високої інфляційної загрози особливу роль відіграє діяльність Національного банку України. Актуальним є дослідження його заходів впливу - облікової ставки, валютної політики, таргетування інфляції. Отже, інфляція - не лише макроекономічний показник, а й життєво важливий соціальний і політичний чинник. Її аналіз є ключем до розуміння загального стану української економіки, що робить тему надзвичайно актуальною для наукових і практичних досліджень. Отже, актуальність даної тематики зумовила обрання теми «Інфляція в Україні: причини, наслідки, тенденції».

Метою випускної кваліфікаційної роботи є дослідити причини, наслідки та тенденції інфляції в Україні, та визначити шляхи подолання високої інфляції на основі зарубіжного досвіду.

Основні завдання роботи:

- 1) визначити економічний зміст та причини виникнення інфляції;
- 2) розглянути класифікацію видів інфляції;
- 3) визначити, якими є соціальні та економічні наслідки інфляції;
- 4) зробити аналіз інфляційних процесів в Україні;
- 5) оцінити монетарні та немонетарні чинники інфляції в Україні та їх вплив;

6) дослідити зарубіжний досвід антиінфляційного регулювання;

7) запропонувати заходи щодо подолання інфляції в Україні.

Об'єкт кваліфікаційної роботи: економічна система, в якій проявляються процеси знецінення грошей, зростання цін і порушення макроекономічної рівноваги. Предмет роботи: механізм виникнення, прояву і наслідків інфляційних процесів, а також інструменти державного регулювання для їх стримування.

Методологічна база дослідження: полягала у використанні методів дослідження, а саме :

а) загальнонаукових - історичного та логічного методів, дедукції та індукції, розвитку від абстрактного до конкретного, порівнянь, аналізу та синтезу тощо;

б) специфічних методів економічного дослідження - статистичних методів.

Інформаційною базою дослідження стали джерела аналітичних даних – портал НБУ, Державного комітету статистики, інші статистичні матеріали та інтернет-джерела.

Обсяг і структура випускної роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Обсяг роботи – 55 сторінок, у тому числі 3 таблиці, 6 малюнків, список літератури – 45 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНФЛЯЦІЇ

1.1. Економічний зміст та причини виникнення інфляції

Розглянемо економічний зміст та причини виникнення інфляції. За визначенням видатного українського економіста Мочерного С.В. інфляція - це «процес знецінення грошей внаслідок перевищення кількості грошових знаків, які перебувають в обігу, загальної суми цін товарів і послуг, внаслідок недотримання закону грошового обігу» [25, С. 250].

Інший економіст та вчений Сірко А.В. надав таке визначення інфляції - це «двосторонній процес: ріст цін, з одного боку, призводить до знецінення грошей – з іншого. Це означає, що на одну й ту ж саму грошову одиницю можна придбати усе меншу і меншу кількість товарів і послуг» [37, С. 124].

Видатний вчений-економіст 20 століття Мілтон Фрідмен писав: «під інфляцією я розумію стійке та безперервне зростання цін, що завжди і всюди виступає як грошовий феномен, викликаний надмірною масою грошей по відношенню до випуску продукції» [29].

Національний банк України, головним завданням якого є забезпечення стабільності національної валюти та регулювання грошової маси, визначає інфляцію (inflation) як – «тривале зростання загального рівня цін, що відображує зниження купівельної спроможності грошової одиниці» [15].

Вважають, що основними чинниками інфляції є 2 групи факторів:

1) монетарні фактори, які включають чисте збільшення маси грошей в обігу над кількістю товарів і послуг, тобто надмірне збільшення в обігу грошей, що призводить до їхнього подальшого знецінення і зниження купівельної спроможності;

2) немонетарні фактори – це чинники, які впливають на ріст цін не по причині зростання кількості грошей в обігу, а по іншим причинам: зростання

попиту на товари та послуги, монополізація, зростання собівартості виробництва, зростання цін у певні періоди року, тобто сезонні фактори та інші причини.

Яким б не були причини інфляції, вона проявляється як зростання загальних цін на товари і послуги у державі, а також пониження купівельної спроможності грошей.

Загальна кількість товарів і послуг, на які зростають ціни, а також тривалість зростання ціни стали найважливішими параметрами інфляційної концепції. При чому слід враховувати таке правило: потрібно розрізняти відносне зростання цін, коли ціна одного товару (послуги) зростає набагато швидше, ніж ціна іншого товару (наприклад, нафта), та абсолютне зростання цін. Таким чином, зростання цін в одному періоді не є інфляційним, якщо в наступному періоді зростання цін взагалі відсутнє або незначне.

Початок інфляції пов'язаний із появою в давнину неповноцінних монет. Це часто призводило до бунтів. У XVII столітті в Європі сталася "революція цін" - падіння карбування золотих монет. Причиною став потік дорогоцінних металів, що хлинув до Європи з Нового Світу. У результаті за півстоліття ціни в Європі зросли у два або чотири рази. У період низької інфляції, що настав після цього, паперові гроші також постраждали від інфляційного знецінення: із середини 1960-х років інфляція стала однією з центральних макроекономічних проблем для багатьох розвинених країн світу, та тих, що розвиваються.

Для кількісної оцінки інфляційного процесу можна використовувати декілька показників. Наприклад, - дефлятор ВВП, - індекси цін на промислові товари та деякі види найважливіших видів сировини і продукції (наприклад, нафта) відображають інфляційний процес в економіці. Однак як індикатор інфляції використовують такий показник, як індекс цін на споживчі товари або індекс споживчих цін (ІСЦ). Цей показник показує зміну цін на споживчі товари та послуги у державі у розрахунку на середнього члена сім'ї.

Складність інфляційного процесу зумовлює протиріччя між різними економічними школами в поясненні його причин. Наприклад, згідно з монетарною теорією Мілтона Фрідмена, "інфляція завжди і всюди є монетарним явищем" [27, С. 75]. Проте, визначити процес зростання цін як монетарне явище можна лише тоді, коли процес зростання цін є безперервним і довготривалим. Зростання в обігу грошової маси призводить до зростання цін, але цей зв'язок стає дуже помітним лише тоді, коли грошова маса зростає швидкими темпами. Окрім збільшення грошової маси, існує багато інших причин виникнення та подальшого розвитку інфляції, які можна побачити на рисунку 1.1.

Різні причини інфляції можна розділити на 2 групи:

- 1) внутрішні;
- 2) зовнішні.

До внутрішніх причин інфляції належать:

- значні деформації у структурі економіки країни, які проявляються у вигляді значного промислового відставання виробничих галузей економіки;
- значний дефіцит бюджету держави (більше 5 % від валового внутрішнього продукту);
- пов'язане із дефіцитом бюджету зростання державного кредиту та державного боргу, що веде до зростання грошової маси та знижує купівельну спроможність національної валюти і знову посилює дефіцитність державного бюджету;
- необґрунтоване переповнення каналів обігу грошима;
- перевищення темпів зростання заробітної плати над темпами зростання продуктивності праці;
- урядове рішення про підвищення податків та процентних ставок, що перешкоджає інвестиціям;
- монополізм великих виробників продукції та послуг, які використовують своє монопольне положення для диктату високих ціни;

- превентивне підвищення споживчих цін для компенсування очікуваних втрат від інфляції у майбутньому;
- очікування від майбутнього зростання цін.

Рис. 1.1. Основні причини інфляції [2, с. 154]

До внутрішніх причин інфляції належать:

- значні деформації у структурі економіки країни, які проявляються у вигляді значного промислового відставання виробничих галузей економіки;
- значний дефіцит бюджету держави (більше 5 % від валового внутрішнього продукту);
- пов'язане із дефіцитом бюджету зростання державного кредиту та державного боргу, що веде до зростання грошової маси та понижує купівельну спроможність національної валюти і знову посилює дефіцитність державного бюджету;
- необґрунтоване переповнення каналів обігу грошима;
- перевищення темпів зростання заробітної плати над темпами зростання продуктивності праці;
- урядове рішення про підвищення податків та процентних ставок, що перешкоджає інвестиціям;
- монополізм великих виробників продукції та послуг, які використовують своє монопольне положення для диктату високих ціни;
- превентивне підвищення споживчих цін для компенсування очікуваних втрат від інфляції у майбутньому.

Зовнішніми причинами інфляції можуть бути такі:

- зростання цін на міжнародних ринках товарів і послуг. Наприклад, підвищення цін на імпортовані в Україну товари "імпортує" й інфляцію. Зросли світові ціни на високотехнологічну продукцію – зростуть ціни і у нас в країні та вплинуть на інфляцію;
- торговельна дискримінація або погіршення умов міжнародної торгівлі;
- зниження доходів від міжнародної торгівлі товарами та послугами;
- дефіцитне сальдо балансу товарів і послуг і платіжного балансу.

Відомий вітчизняний учений Базилевич В.Д., який вивчав різні причини інфляції, визначив їх як результат порушення економічних рівноваг.

Причини або чинники інфляції він розділив на дві групи: внутрішні й зовнішні [1, с. 255] (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Головні фактори інфляції

Внутрішні фактори інфляції	Зовнішні фактори інфляції
порушення пропорцій відтворення між виробництвом і споживанням, нагромадженням і споживанням, попитом і пропозицією	посилення інтернаціоналізації господарських зв'язків між державами
зростання дефіциту державного бюджету і державного боргу	загострення конкуренції на світових ринках капіталів, товарів та послуг, робочої сили
випередження темпів зростання заробітної плати порівняно з темпами зростання продуктивності праці	загострення міжнародних валютно-кредитних відносин
монополізація виробництва	обмеженість ресурсів (енергетичних, продовольчих, фінансових)
мілітаризація економіки	рівень інвестиційної привабливості країни
збільшення податкового навантаження	рівень розвитку інфраструктури
надмірна емісія паперових грошей	захист суверенітету країни
розміри тіньового сектору економіки країни	вплив науково-технічного прогресу

Джерело: [1].

Під час та після пандемії COVID-19 відбулося загальне зростання ціни на продовольчі та промислові товари. У різних країнах темпи інфляції були різними, проте зростання інфляції зачепило усі держави та їх економіки. Бет Тімменс та Деніел Томас з BBS News виокремлюють сім причин зростання

цін у світі у пандемічний та пост пандемічний період (2020-2022 роки) [16].
Це:

1) підвищення цін на енергетичні ресурси – електричну енергію, природний газ й бензин. На початку пандемічної хвороби у 2020 році світові ціни на нафту впали, проте згодом попит на неї почав різко зростати і досягнув максимуму за 7 років.

2) дефіцит на певні групи товарів, оскільки під час епідемії ціни зросли на споживчі товари. Карантинні обмеження примусили людей витратитися на купівлю товарів для побуту та свого дому, оскільки ресторани, кафе та туристичні подорожі тимчасово стали недоступними.

3) зростання транспортних логістичних витрат. Великі судноплавні компанії, що перевозять товари по світовому океану, стали перевантаженими через значний попит на їхні транспортні послуги через економічне пожвавлення опісля пандемії. Ритейлерам тепер доводиться переплачувати, щоб їх магазини могли вчасно отримувати товар. Отже, вони включають додаткові витрати у ціни, перекладаючи їх на споживачів.

4) зростання заробітної плати. «Під час пандемії багато людей звільнилися або змінили роботу. За даними Міністерства праці США, у квітні звільнилися понад чотири мільйони американців - це найбільший показник за всю історію спостережень. В результаті компанії зіткнулися з проблемою пошуку персоналу на посади водіїв, працівників кухні та офіціантів у ресторанах» [16].

5) вплив кліматичної стихії. «Однією з причин інфляції стали екстремальні погодні умови. Світові запаси нафти постраждали від ураганів Іда і Ніколас, які пройшли через Мексиканську затоку й пошкодили нафтову інфраструктуру США. Минулого року через сильний зимовий шторм не працювали великі заводи в Техасі, що призвело до збільшення дефіциту мікрочипів. Крім того, через сильну посуху в Бразилії подорожчала кава» [16].

б) посилення торговельних бар'єрів. «Зростанню цін сприяє збільшення вартості імпортої продукції. За оцінками, нові правила торгівлі після брекзиту скоротили імпорт з ЄС до Британії у першій половині 2021 року приблизно на чверть. А китайський телекомунікаційний гігант Huawei заявив минулого року, що санкції, накладені на них США у 2019 році, позначились на американських постачальниках та клієнтах у всьому світі» [16].

7) скорочення або припинення «пандемічної» фінансової підтримки від урядів. Світові уряди після піку хвороби почали скорочувати фінансову підтримку для бізнесу та споживачів, яку надавали на період коронавірусу. Оскільки під час пандемії збільшились державні витрати та державні позики, у подальшому почали зростати податки та знижуватись вартість життя.

У 2025 році президент Америки Дональд Трамп почав підвищувати митні тарифи для інших країн, які торгують із США, для експортерів товарів у США. Цей крок прогнозують, також стане фактором для світової інфляції, оскільки тарифи закладені у ціни товарів і послуг і це вплине на їх здорожчання.

1.2. Класифікація видів інфляції

Розглянемо , якими бувають види інфляції, або класифікацію типів інфляції.

Інфляція може набувати різних форм та видів (рис. 1.2).

1. За характером прояву інфляція буває:

- а) відкрита;
- б) прихована.

Відкрита інфляція у економіці розвивається вільно залежно від факторів впливу на неї, і ніким не стримується.

Прихована інфляція – це така інфляція, яка обумовлена державними заходами, які спрямовані на пряме стримування з одного боку , зростання цін

на товари й послуги, а з іншого боку, на обмеження доходів населення, з метою придушити ріст цін .

Рис. 1.2. Види інфляції [27, с. 301]

2. За темпами зростання цін інфляція буває:

- а) повзуча;
- б) галопуюча;
- в) гіперінфляція.

Повзучою є поступова інфляція, із незначним річним зростанням цін (менше 10 % на рік).

Помірною є інфляція у межах від 2 до 5 % на рік. У економічно розвинених країнах Заходу та Сходу помірна інфляція не розглядається як негативний фактор. Навпаки, вважають, що помірна інфляція може стимулювати економічний розвиток для країни, а також надавати необхідний динамізм та енергію. Наприклад, зростання цін на експортні товари стимулює розвиток та збільшення експорту.

Галопуючою є така інфляція, за якої річні темпи зростання ціни є набагато швидкими, ніж за помірної, від 10 % до 100 % на рік. Ознаками галопуючої інфляції є наступні явища:

- знижується та падає виробництво;
- знижується товарообіг;
- згортаються інвестиції;
- сповільнюються процеси суспільного нагромадження;
- капітал перетікає із виробничої сфери у сферу обігу та розподілу, тобто відбувається повсюдне порушення економічної рівноваги.

Гіперінфляція – це такий вид інфляції, за якого ціни зростають доволі швидкими астрономічними темпами, наприклад, на 1 - 2 % за день або більше ніж на 500 % на рік [7].

Гіперінфляція спричиняє економічну й соціальну кризу в країні, оскільки швидкий ріст цін робить не вигідним виробництво та іншу економічну діяльність.

3. За ознакою співвідношення темпів зростання цін на товари і послуги інфляція буває:

- а) збалансованою або рівноважною;

б) незбалансованою або нерівноважною.

Збалансована або рівноважна інфляція – це така інфляція, за якої ціни на товари різних товарних груп зростають на ту саму величину відносно одна одної. На більшість товарів і послуг ціни зростають досить повільно й одночасно.

Незбалансована або нерівноважна інфляція – така інфляція, за якої співвідношення зростання цін різних товарних груп змінюється по-різному і з різною швидкістю для різних видів товарів.

4. За ступенем економічного прогнозування інфляція буває:

а) очікуваною або прогнозованою ;

б) неочікуваною або непрогнозованою.

Очікувана або прогнозована інфляція – це помірна повзуча інфляція, темпи якої можна передбачити на найближчий період часу. Часто-густо прогнозована інфляція є прямим результатом державних заходів із стримування інфляції.

Неочікувана або непрогнозована інфляція характеризується раптовим неочікуваним зростанням цін, спричиненим попитом населення на споживчі товари під впливом інфляційних очікувань або підвищенням попиту на сировину і матеріали з боку виробників.

5. На інфляцію може бути переважаючий вплив факторів. Залежно від того, які фактори є переважаючими, інфляція буває:

а) інфляцією попиту ;

б) інфляцією пропозиції.

Інфляція попиту - це порушення рівноваги між попитом і пропозицією з боку попиту.

«Інфляція попиту генерується надмірним зростанням попиту порівняно з пропозицією. Якщо у відповідь не відбудеться підвищення пропозиції, зростання попиту компенсується підвищенням цін і рівень інфляції зросте. Інфляція попиту безпосередньо пов'язана з дією монетарних чинників. Мова йде про невиражену грошову емісію, що призводить до перевищення попиту

на гроші порівняно з наявною пропозицією товарів і послуг. У цьому випадку безпосереднім чинником інфляції є зростання грошової маси, що порушує закон грошового обігу - $M_s = M_d$ » [18].

Така інфляція може бути спричинена: збільшенням державних замовлень (наприклад, військових), високим попитом на засоби виробництва з боку підприємців (за умови майже повної зайнятості та майже повного завантаження виробничих потужностей), а також підвищенням купівельної спроможності працівників (наприклад, через зростання заробітної плати унаслідок "скоординованих дій профспілок"). Зростання попиту призводить до появи надлишку грошей по відношенню до кількості товарів і, як наслідок цього, до зростання цін. Таким чином, за появи надлишку платіжних засобів в обігу виробники товарів і послуг не можуть в повній мірі задовольнити зростання попиту, що призводить до дефіциту пропозиції.

Інфляція пропозиції (інфляція витрат) - це явище зростання цін, яке зумовлене підвищенням витрат для виробництва або зниженням загального обсягу пропозиції.

«Інфляція витрат відбувається внаслідок порушення рівноваги товарного обміну $MV = PY$, тобто перевищення пропозиції над попитом, що генерує процес зростання витрат виробництва і в результаті через підвищення цін на товари викликає збільшення грошової маси. Масштаби накручування цін залежать від "грошового покриття", яке визначає межі того середовища, в рамках якого економічні агенти можуть здійснювати свої витрати. Відбувається нагнітання попиту на гроші з боку витрат виробництва. У даному випадку збільшення грошової маси виступає вже не як причина зростання цін, а як похідна від цін» [18].

Значне зростання витрат може бути спричинене такими факторами як:

- підвищенням цін на сировину та енергоносії;
- зростанням заробітної плати;
- монopolістичною й олігополістичною ціновою політикою;
- державною економічною та грошово - кредитною політикою.

Збільшення витрат виробництва на одиницю випущеної продукції в економіці веде до зниження норми прибутку й зменшує обсяг випущеної продукції, який підприємці готові запропонувати за поточного рівня цін. У підсумку, загальний обсяг пропозиції товарів і послуг скорочується, а рівень цін підвищується.

Існує ще вид інфляції – стагфляція, з якої відбувається стагнація виробництва, з одночасим зростанням цін та безробіття.

1.3. Соціальні та економічні наслідки інфляції

Інфляція має відчутні наслідки в різних сферах суспільного та громадського життя, насамперед - у соціальній та економічній сфері. Саме через ці наслідки інфляція постійно перебуває в полі зору громадськості та викликає значне занепокоєння підприємців, політиків і широкої громадськості.

У соціальній сфері держави підвищення цін на товари та послуги безпосередньо сприяє збільшенню прибутку для підприємців, але знижує реальні доходи для працівників, робітників та інших соціальних верств населення, які будуть змушені купувати товари за новими зростаючими цінами [21].

Проте, у реальному житті ця закономірність не завжди є такою. однозначною. Тому що, підприємці не тільки продають, а і купують товари, за зростаючими цінами, а працівники не тільки купують товари, але й продають свій товар - працю. Таким чином, від інфляції можуть виграти або програти представники будь-яких соціальних груп.

Якщо ціни на ті товари, якими торгують підприємці, зростають повільніше, ніж ціни на ті товари, які вони купують, то підприємці зазнають збитків. Водночас, якщо зарплата працівника зростає так само швидко або швидше, ніж ціни на споживчі товари, його економічне становище може залишитися незмінним або навіть поліпшитися. Усе залежить від

спроможності конкретних економічних суб'єктів або груп економічних суб'єктів захистити свої доходи і домогтися адекватного зростання, що залежить від їхнього монопольного становища на ринку товарів і праці, політичної організації, сили профспілок тощо.

Однак, деякі соціальні групи не можуть захистити себе від втрат, які пов'язані із інфляцією. Це, насамперед, пенсіонери, або люди, які живуть на соціальні виплати, та усі працівники із фіксованим доходом, зокрема чиновники, службовці, науковці й студенти.

Особливо негативний тиск інфляції відчувають літні люди, пенсіонери, які живуть за рахунок своїх заощаджень і економічне становище яких погіршується. У результаті інфляції ці заощадження значно знецінюються або зовсім зникають [25].

Крім економічних прямих втрат, яких зазнає значна кількість економічних агентів, інфляція має й негативні соціальні наслідки, такі як - загальний страх підприємців і всіх працівників за перспективи свого економічного становища та доходів, загострення соціальних суперечностей, зростання вартості кредитних ресурсів, зниження купівельної спроможності національної валюти. Усе це разом призводить до соціальної та політичної нестабільності в суспільстві, що нерідко виливається в насильницькі повстання і встановлення диктаторських режимів того чи іншого типу.

Набагато ширший спектр негативних наслідків від інфляції можна побачити у економічній сфері. Зокрема, вона чинить істотний вплив на виробництво, торгівлю, кредитно-грошову систему, державні фінанси, грошову систему і платіжний баланс.

На початковому етапі, особливо у фазі повзучої інфляції, інфляція дає тимчасовий стимул для розвитку виробництва, оскільки держава за рахунок дефіцитного фінансування розширює замовлення підприємствам, підтримує оновлення основних фондів і розвиток соціально-економічної інфраструктури. З одного боку, збільшується попит на інфляційні кошти, а з іншого боку - притупляється почуття гостроти з приводу перенасичення

обігу готівкою, що призводить до особливої економічної ситуації, за якої інфляція піднімається на вищий рівень і, якщо її вчасно не зупинити, стає гальмом економічного розвитку.

Інфляція посилює безладний і незбалансований розвиток суспільного виробництва. Оскільки позиковий капітал спрямовується, в основному, в галузі із різким зростанням цін, та відволікається із інших галузей, де можливий застій або спад виробництва. Часті коливання волатильність цін підвищують економічний ризик для інвестицій, призводять до скорочення нових вкладень, й зниження для науково-технічного прогресу. Технологічному регресу сприяє і той факт, що ціна праці в період інфляції часто зростає повільніше, ніж ціни на засоби виробництва, а використання ручної праці є більш вигідним, ніж машинної [25,с. 307].

Знижуючи платоспроможний попит населення, інфляція може скоротити ринок споживчих товарів, що призведе до уповільнення темпів економічного зростання, й навіть, до зниження виробництва споживчих товарів. У багатьох випадках на таких ринках виникає затоварення, що знижує абсолютний обсяг споживчих витрат.

Зниження обсягів виробництва також зумовлене відтоком капіталу з виробничого сектору в торговельний. У торгівлі інфляційне підвищення цін посилюється спекуляціями, які прискорюють обіг капіталу і збільшують прибуток. У зв'язку із збільшенням прибутків у торговельну сферу перетікає і значна частина робочої сили, і це також гальмує розвиток виробництва. Гонитва за спекуляціями й прибутком призводить до порушення стійких економічних зв'язків, логістичних шляхів між господарюючими суб'єктами, веде до уповільнення виробництва і збільшує витрати сфери обігу [25].

Інфляція завжди негативно впливає на структуру споживчого попиту, порушує економічні зв'язки, веде до згортання виробництва, спричиняє перерозподіл багатства в суспільстві. Економічні агенти, яким вдається максимально підвищити ціни на товари, у тому числі за рахунок спекуляцій, вкладають свої надприбутки переважно в реальні активи (землю, золото,

картини, коштовності, будівлі тощо). При цьому вони скорочують свої традиційні витрати, головним чином на виробничі цілі, що пов'язано з підвищеним ризиком знецінення грошової маси.

В умовах швидкого зростання цін економічним агентам стає не вигідно тримати активи у готівковій формі. В подальшому це негативно позначається на кредитних відносинах і грошових потоках. Якщо ставки за депозитами не компенсують втрати від інфляції, то власники готівки не вкладатимуть гроші в банки. Якщо банки підвищать ставки за депозитами, це неминуче призведе до збільшення вартості банківських кредитів, що, своєю чергою, призведе до зниження попиту на банківські кредити, і фірми будуть змушені ще більше підвищувати ціни, щоб компенсувати додаткові процентні витрати. Комерційне кредитування також буде скорочено. Це пов'язано з тим, що кредиторам не вигідно і ризиковано продавати товари на умовах відстрочки платежу [21].

Коли інфляція стає надто високою (гіперінфляція) може створювати нові інфляційні чинники і посилювати свій руйнівний вплив на грошовий обіг. Виникає прагнення для економічних суб'єктів якнайшвидше позбутися "гарячих" грошей, що прискорює їх обіг і скорочує необхідну для цього грошову масу. Для власників товарів стає не вигідно продавати свої товари за знецінені гроші і вони переходять на бартерні відносини або продають товарів за іноземну валюту. Натуралізація обміну товарами прискорює знецінення грошей внаслідок інфляції, тому що звужується матеріальна база грошового обігу. Це призводить до розриву традиційних господарських зв'язків, гальмує виробництво і торгівлю й спричиняючи додаткові витрати розподілу.

Коли посилюється інфляція, особливо в гіперінфляційній її фазі, виникає "голод" на купюри, банкноти, тому що купюри дрібних номіналів втрачають свою цінність і перестають виконувати свої функції. Тому потреба у великих банкнотах швидко зростає, а емісійні центри не встигають їх випускати. Виникає парадоксальна ситуація, коли всі економічні агенти

відчувають дефіцит платіжних засобів (грошовий "голод"), оскільки в обігу перебуває велика кількість надлишкових грошей. Цей "голод" поступово перетікає в обіг грошового капіталу, і дедалі більше підприємств відчувають брак основних та оборотних коштів. Виникає серйозна криза неплатежів. Це відбувається тому, що реальна вартість грошової маси в обігу знижується, оскільки знецінення грошей випереджає збільшення їхнього випуску.

Інфляція також чинить негативний вплив на фінансову систему держави, особливо, коли грошова маса знецінюється. Реальна величина сукупних бюджетних доходів постійно знижується. Тому держава через центральний банк змушена постійно використовувати друкарський верстат, щоб компенсувати фінансові збитки від інфляції. Оскільки це повністю неможливо, держава змушена в тій чи іншій формі скорочувати видатки, здебільшого за соціальною необхідністю. Як тільки інфляція досягає певної стадії, подальше збільшення емісії стає фінансово недоцільним і соціально небезпечним [13].

Негативно впливає інфляція й на зовнішньоекономічні зв'язки. Найпоширенішим наслідком інфляційних процесів є знецінення національної валюти по відношенню до валюти інших країн сусідів з відсутньою або помірною інфляцією.

Це знецінення непропорційне і недостатнє для зниження купівельної спроможності національних грошей на внутрішньому ринку. Коли держави в особі центрального банку будуть втручатися в зовнішньоекономічні та валютно-фінансові відносини, вони можуть спричинити розбіжності між офіційним і ринковим валютними курсами або встановити кілька ринкових курсів. Ці різні валютні курси порушують зовнішньоекономічні зв'язки між країнами, та вносять важливі спекулятивні елементи у зовнішньоекономічні відносини, та стримують приплив зовнішнього капіталу, інвестицій, погіршують стани платіжних і валютних балансів, підривають позиції на світових ринках.

Але основним негативним наслідком інфляції є погіршення рівня життя більшості населення. Більше за інших страждають групи із фіксованими доходами, ті, хто отримує зарплату та соціальну допомогу від держави. Вона також погіршує очікування щодо майбутніх макроекономічних умов, що призводить до зниження ділової активності, зокрема (через інвестиційну складову).

Отже, інфляція – це стійке та безперервне зростання рівня цін, грошовий феномен, викликаний надмірною масою грошей по відношенню до випуску продукції, який призводить до знецінення національної грошової одиниці та зниження її купівельної спроможності.

Основними чинниками інфляції є 2 групи факторів:

1) монетарні фактори, які включають чисте збільшення маси грошей в обігу над кількістю товарів і послуг, що призводить до подальшого знецінення грошей і зниження їх купівельної спроможності;

2) немонетарні фактори – це чинники, які впливають на ріст цін не по причині зростання кількості грошей в обігу, а по іншим причинам: зростання попиту на товари та послуги, монополізація, зростання собівартості виробництва, зростання цін у певні періоди року, тобто сезонні фактори та інші причини.

Причинами інфляції є внутрішні (всередині країни) та зовнішні.

Інфляція має багато негативних наслідків у різних сферах життя. У економічній сфері вона чинить істотний негативний вплив, що проявляється у скороченні виробництва, торгівлі, порушення стабільності кредитно-грошової системи, скорочує державні фінанси, негативно впливає на грошову систему і платіжний баланс. Гроші втрачають вартість, з'являється дефіцит товарів, зростає кредитний процент, доларизація економіки, гіперінфляція призводить до стагнації – високої інфляції у поєднання із рецесією, скороченням виробництва.

Негативним наслідком інфляції є погіршення рівня життя більшості населення. Більше за інших страждають групи із фіксованими доходами, ті,

хто отримує зарплату та соціальну допомогу від держави. Вона також погіршує очікування щодо майбутніх макроекономічних умов, що призводить до зниження ділової активності, скорочення інвестицій, бартеризації та доларизації економіки.

РОЗДІЛ 2

ТЕНДЕНЦІЇ ІНФЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ОЦІНКА

2.1. Аналіз інфляційних процесів в Україні

«Інфляція – це процес зростання загального рівня цін в країні в наслідок порушення закону грошового обігу. Інфляція виникає тоді, коли в обігу знаходиться надлишкова кількість грошей (готівкових і безготівкових). Таке становище веде до їх знецінення, гроші «дешевіють», а ціни набувають тенденції до зростання» [29]. Інфляція в різних державах світу має свою історію та протягом цієї історії стала однією з найбільш болючих та нагальних проблем для сучасних економік практично усіх країн світу.

Інфляційний процес – це розвиток інфляції у часі. Порівнюючи темпи інфляції через темпи зростання цін, ми можемо оцінити характер інфляційного процесу. Якщо темпи інфляції є помірними, тобто не перевищують 10 % на рік, така інфляція називається помірною, а інфляційний процес – помірним. Якщо темпи інфляції є високими, тобто перевищують 10-15 % на рік, така інфляція називається галопуючою, а інфляційний процес – галопуючим та помірно ризиковим для економіки. Якщо темпи інфляції є дуже високими, тобто перевищують 100-150 % на рік, (за деякими джерелами 50 % на місяць або 600 % на рік), така інфляція називається гіперінфляцією, а інфляційний процес – гіперінфляційним.

Не обминула інфляція і Україну. Особливо високою вона була на початку 1990-х років, коли Україна здобула незалежність та ввела купоно-карбованець на заміну рублю. У 1993 році інфляція в Україні склала 10256 % за рік, тобто це була гіперінфляція [7]. «Висока інфляція при значній частці цін, що встановлювалися централізовано, і нерівномірності підвищення цін у різних галузях економіки, поглиблювала структурні диспропорції.

Непослідовність економічної політики, прийняття ВР України рішення про надання підприємствам фінансової і кредитної допомоги у розмірі близько 7 млрд. крб.. для покриття збитків і погашення взаємної заборгованості стали основними чинниками гіперінфляції. Протягом 1993 інфляція у січні, червні, вересні, жовтні та грудні перевищувала 50 % (зокрема у грудні вона складала 90,8 %)» [7].

Гіперінфляція в Україні на початку 1990-х років стала важливим та важким досвідом для суспільства і довела необхідність зваженості та стриманості при використанні грошей як інструменту для вирішення економічних проблем. Подальші «антиінфляційні заходи, що базувались на жорсткій монетарній політиці у відповідному зв'язку з фінансовою і загальноекономічною політикою, зумовили поступове згасання інфляції і вихід її на прийнятні для перехідної економіки параметри. У 1994 індекс споживчих цін в Україні склав 501,0 %, у 1995 — 281,7 %, 1996 — 139,7 %, 1997 — 110,1 %. Починаючи від 2000, Україна вийшла на траєкторію економічного зростання, а індекс інфляції у 2001–04 коливався у межах 99,4–112,3 %» [7].

Зробимо аналіз інфляційних процесів в Україні з 1991 року, особливо проаналізуємо фактори впливу після 2000 року.

Спочатку зробимо аналіз індексу споживчих цін за 1991 – 2024 роки, який розраховується через відношення цін за грудень поточного року до цін за грудень минулого року та помноженим на 100 %.

«Індекс споживчих цін виявляє зміну вартості фіксованого споживчого набору товарів та послуг у поточному періоді відносно попереднього. Споживчий набір товарів та послуг — це набір найбільш уживаних і важливих для споживання в домогосподарствах товарів та послуг. Встановлюється централізовано і є єдиним для всіх регіонів України» [9].

Таблиця 2.1

Динаміка індексу споживчих цін (індексу інфляції) за 1991-2024 роки

№	Рік	Індекс інфляції, %	Рік	Індекс інфляції, %
1	2	3	4	5
1.	1991	390	2008	122,3
2.	1992	2100	2009	112,3
3.	1993	10256	2010	109,1
4.	1994	501	2011	104,6
5.	1995	281,7	2012	99,8
6.	1996	139,7	2013	100,5
7.	1997	110,1	2014	124,9
8.	1998	120	2015	143,3
9.	1999	119,2	2016	112,4
10.	2000	125,8	2017	113,7
11.	2001	106,1	2018	109,8
12.	2002	99,4	2019	104,1
13.	2003	108,2	2020	105
14.	2004	112,3	2021	110
15.	2005	110,3	2022	126,6
16.	2006	111,6	2023	105,1
17.	2007	116,6	2024	112,0

Джерело: [41].

У таблиці 2.1 відображена динаміка індексів споживчих цін з 1991 року по 2024 роки, тобто за 34 роки незалежності України.

Найбільша інфляція спостерігалась у 1993 році – 10256 %, найменшою інфляція була у 2022 році – 99,4 % та у 2012 роках – 99,8 %. Тобто у ці роки було не зростання цін, а їх падіння на 0,6 % у 2002 році та на 0,2 % у 2012 році відповідно.

На інфляцію впливали політичні події:

- революція гідності у 2014 році та війна на Сході України у 2015 році :
тоді інфляція зросла до 124,9 % у 2014 році та 143,3 % у 2015 році;

- повномасштабна війна в Україні у 2022 – 2024 роках: тоді інфляція зросла до 126,6 % у 2022 році, 105,1 % у 2023 році та 112,0 % у 2024 році. В цілому за 3 роки війни інфляція зросла на 43,7 %.

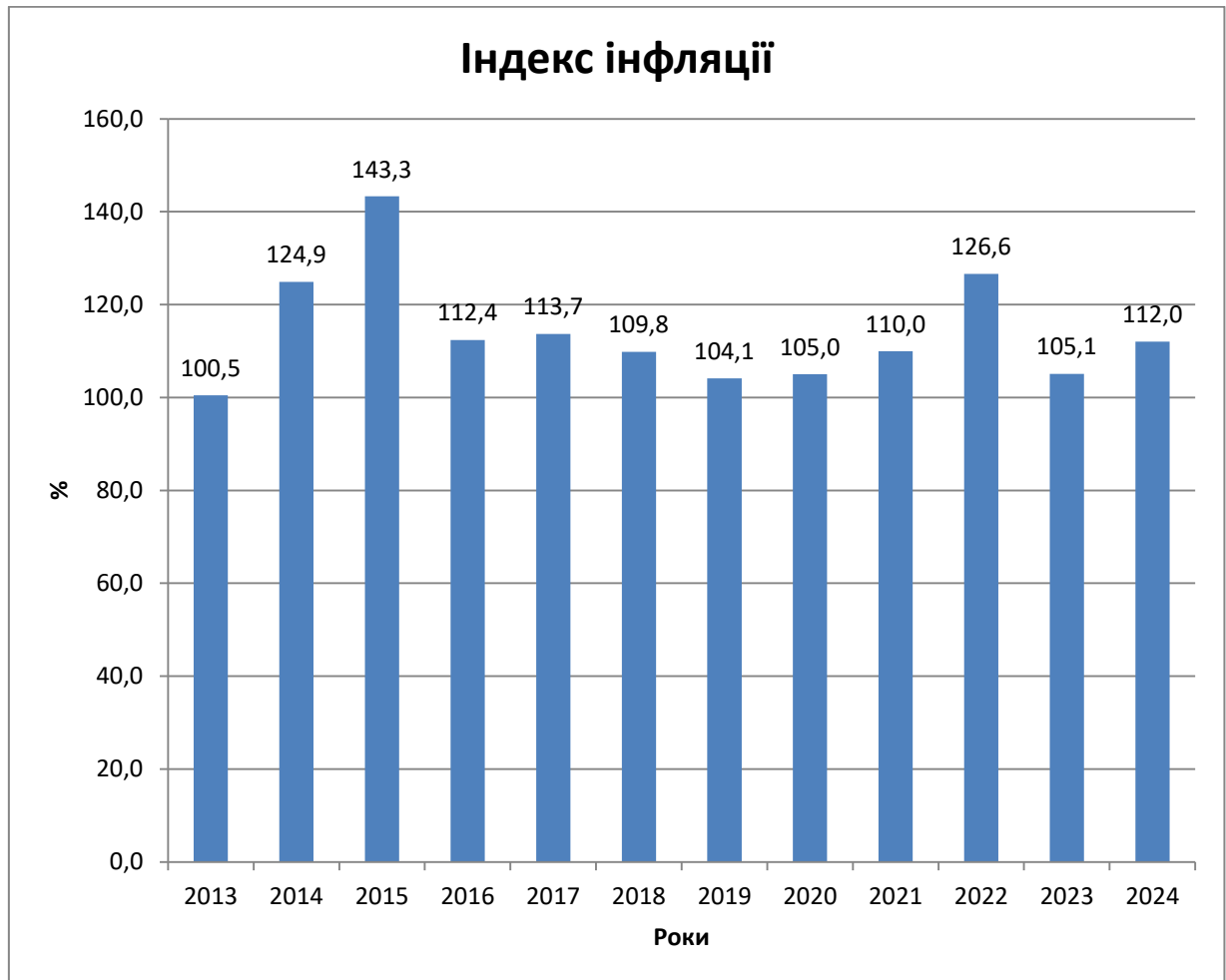

Рис. 2.1. Індекси споживчих цін України за 2013 – 2024 роки, % [9, 41]

На рис. 2.1 найбільші інфляційні показники були у 2014-2015 роках та у 2022 році, коли в Україні була війна за Схід та війна за Україну.

Розглянемо ще один показник інфляції в Україні - Індекс споживчих цін на товари і послуги, який розраховується до грудня 2010 року, %. Тобто за базовий показник взято ціни 2010 року в Україні, і вираховано, на скільки відсотків до цього показника зросли ціни у квітні 2025 року (додаток Б).

Дані за 2022 – 2025 роки розмістимо у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Індекс споживчих цін на товари і послуги до грудня 2010 року, %

Рік	Місяць	Індекс спожи- вчих цін	Рік	Місяць	Індекс спожи- вчих цін	Рік	Місяць	Індекс спожи- вчих цін
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2022	Січень	320,4	2023	Січень	403,6	2024	Січень	422,4
	Лютий	325,5		Лютий	406,4		Лютий	423,7
	Березень	340,1		Березень	412,5		Березень	425,8
	Квітень	350,7		Квітень	413,3		Квітень	426,6
	Травень	360,1		Травень	415,4		Травень	429,2
	Червень	371,3		Червень	418,7		Червень	438,6
	Липень	373,9		Липень	416,2		Липень	438,6
	Серпень	378,0		Серпень	410,4		Серпень	441,3
	Вересень	385,2		Вересень	412,4		Вересень	447,9
	Жовтень	394,8		Жовтень	415,7		Жовтень	456,0
	Листопад	397,6		Листопад	417,8		Листопад	464,6
	Грудень	400,4		Грудень	420,7		Грудень	471,1

Джерело: [41]

За період з 2010 року по 2024 рік року ціни зросли у 4,7 рази або на 471,1 %. Найбільше зросли з 2010 року ціни по квітень 2025 року на:

- комірне та комунальні послуги – у 9,7 рази,
- алкогольні напої та тютюнові вироби – у 7,5 рази,
- транспорт – у 5,7 рази,
- продукти харчування – у 4,8 рази
- послуги освіти – у 4,6 рази,
- послуги медицини – у 4,3 рази,
- побутову техніку та предмети вжитку – у 2,8 рази,
- одяг і взяття – у 1,3 рази.

Розглянемо тепер, як зросли ціни на різні товари та послуги в Україні за роки війни – з січня 2022 року по квітень 2025 року (рис. 2.2). Для цього скористаємось даними додатку В, та даними статистичної служби України.

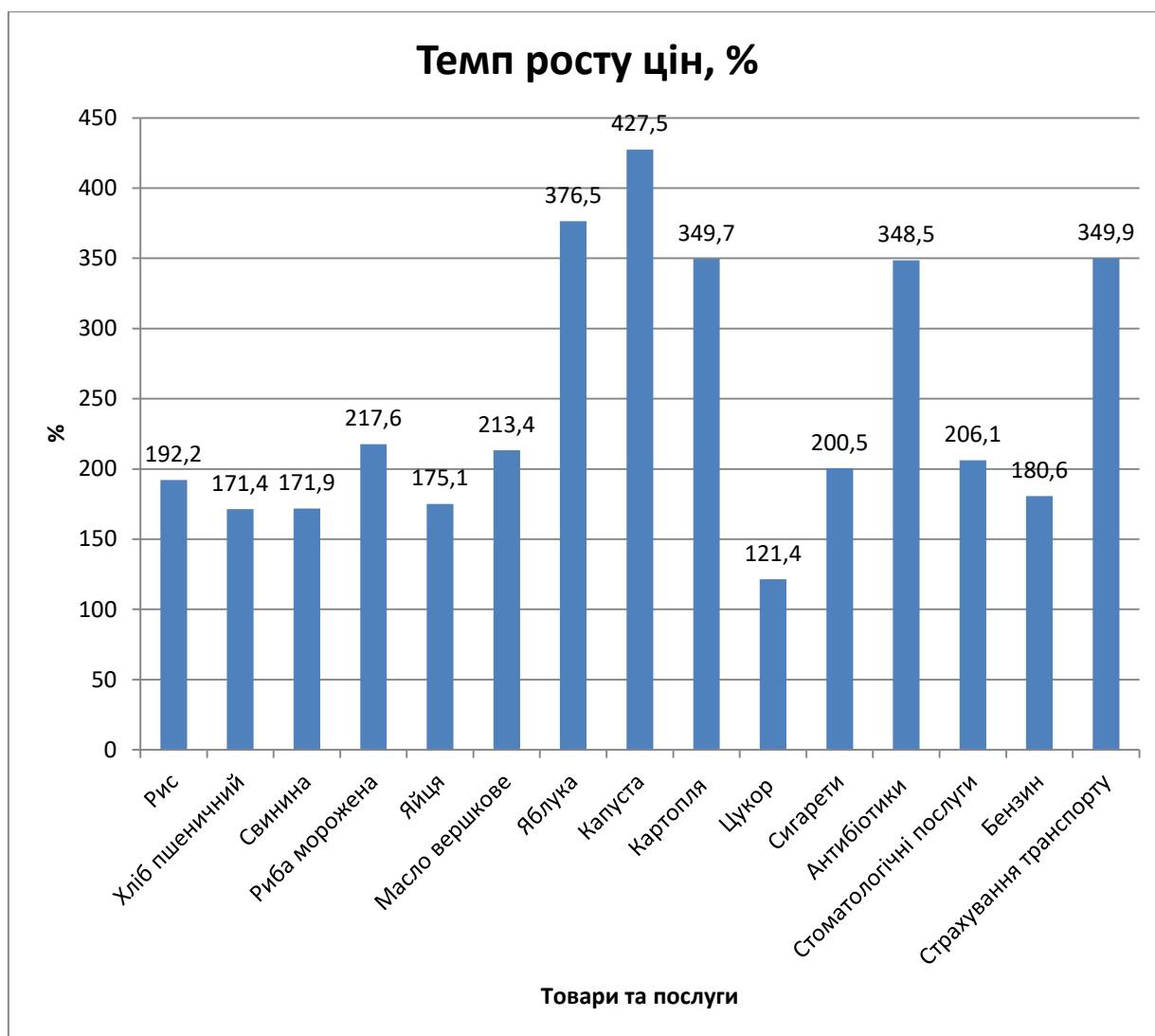

Рис. 2.2. Темп росту цін в Україні на товари та послуги
за січень 2022 – квітень 2025 років [41]

На рисунку 2.2 аналіз свідчить про таке: найбільші темпи росту спостерігались на такі товари та послуги:

- капусту – у 4,3 рази;
- яблука – 3,8 рази;
- страхування особистого транспорту – у 3,5 рази;
- картоплю – у 3,5 рази;
- антибіотики – у 3,5 рази;
- рибу морожену – у 2,2 рази;

- масло вершкове – 2,2 рази.

Найменші темпи росту за 2022 – квітень 2025 рр. спостерігались на такі товари та послуги:

- цукор – у 1,2 рази;
- крупи гречані - -0,3 рази;
- пшоно – 1,4 рази;
- олія соняшника – 1,3 рази;
- проїзд у міському транспорті – 1,5 рази.

За роки повномасштабної війни в Україні у 2022 – 2024 роках інфляція зросла до 126,6 % у 2022 році, 105,1 % у 2023 році та 112,0 % у 2024 році. В цілому за 3 роки війни інфляція зросла на 43,7 %.

2.2. Монетарні та немонетарні чинники інфляції в Україні

В наукових працях виділяють монетарні та немонетарні чинники інфляції. «Основними факторами інфляції є монетарні та немонетарні параметри. До монетарних факторів інфляції відносять переповнення каналів грошового обігу грошима, внаслідок чого відбувається знецінення грошей та зниження їхньої купівельної спроможності. До немонетарних факторів належить підвищення попиту на товари та послуги, збільшення витрат виробництва, сезонні фактори тощо. Проявляється зростанням загального рівня цін та зниженням купівельної спроможності грошей» [13].

Визначення причин інфляції є надзвичайно важливим для глибшого розуміння її суті. Це також має ключове значення для розробки антиінфляційної політики, метою якої є стримування інфляції та подолання її першоджерел.

Монетарні чинники інфляції впливають із відомої формули І. Фішера: $M \cdot V = Q \cdot P$. Звідси середній рівень цін P визначається таким чином:

$$P = M \cdot V / Q \quad (2.1)$$

Відтак, зростання цін є прямим результатом збільшення грошової маси в обігу (M), прискорення обігу грошей (V) та зменшення фізичного обсягу виробництва (Q). У разі, якщо швидкість обігу грошей є відносно стабільною, головними причинами росту цін, тобто інфляції, можуть бути як збільшення грошової маси (M), так і скорочення обсягу виробництва (Q), або ж одночасний вплив обох факторів. Скорочення обсягу виробництва (Q) зумовлене об'єктивнішими чинниками, і його вплив значно менший, ніж динаміка росту (M). Відповідно, вирішальним та найефективнішим фактором, що впливає на зростання динаміки цін, є саме збільшення грошової маси в обігу. Оскільки збільшення грошової маси (M) залежить від динаміки пропозиції грошей, ключовим чинником інфляції прийнято вважати збільшення пропозиції грошей [19, с. 69].

Ці положення формують так звану грошову теорію інфляції, якої дотримуються представники монетаристської школи. Найвідоміший теоретик сучасного монетаризму, М. Фрідман, визначав надмірну пропозицію грошей в обігу як головну та єдину причину інфляції. Це призводить до збільшення грошових доходів і платоспроможного попиту.

Монетаристи наполягали, що збільшення пропозиції грошей цілком залежить від грошово-кредитної політики держави. Уряд може спрямувати її на досягнення стабільності грошової одиниці, що передбачає фіксовану грошову масу, а отже, унеможливило інфляцію. Подібними цілями є стабілізація рівня цін та підтримка рівноваги на ринку.

Виходячи із того, що при стабільній швидкості обігу грошей головними причинами росту інфляції є 1) збільшення грошової маси (M) та 2) скорочення обсягу виробництва (Q), можна пояснити високу інфляцію в Україні під час війни 2022 – 2025 років.

Військо України потребує багато грошей, оскільки зросла чисельність армії до 1 млн. осіб. Грошове забезпечення зросло в середньому до 100 -150

тис. гривень на місяць. Отже, лише на виплату грошового забезпечення у місяць потрібно 100 млрд. гривень (1 млн. * 100000 грн.). Ці гроші частково збираються з податків, частково позичаються, а частково їх емітує НБУ, оскільки їх не вистачає через неемісійні джерела.

Потужне фінансування армії та обороноздатності України через монетарні та фіскальні заходи виявилось одним із ключових факторів, що спровокували значне прискорення інфляції, а згодом призвело до дисбалансу бюджетів та посилення інфляційних настроїв. Як результат, 2022 рік ознаменувався значним зростанням інфляції до найвищих значень за останні роки в Україні – 126,6 %. «Водночас сформований профіцит ліквідності суттєво знизив дієвість каналів монетарної трансмісії, а відповідно – обмежив можливості ЦБ з ефективного приборкання інфляції» [10].

«НБУ ще до війни зіштовхнувся з проблемою надмірного профіциту ліквідності банківської системи. В умовах воєнної агресії РФ вона лише посилилася, адже НБУ був змушений тимчасово вдатися до емісійного фінансування бюджету для забезпечення обороноздатності країни» [10]. Так, на початку збройної агресії у 2022 році, Національний Банк України викупив у Уряду облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) на 400 млрд. гривень. Ці кошти були спрямовані для фінансування оборони та соціальних видатків, потрапили в обіг. Зростання грошей в обігу сприяло інфляції, у 2022 році індекс споживчих цін склав 127 %, на відміну від 110 % у 2021 році.

«Разом з конвертацією урядом валюти, отриманої від міжнародних партнерів, монетизація ОВДП зумовила розширення профіциту ліквідності в банківській системі до рекордних рівнів. З метою нівелювання можливих негативних наслідків для макрофінансової стабільності НБУ розробив низку заходів з оптимізації структурного профіциту ліквідності. У листопаді 2022 року НБУ припинив проведення операцій з бланкового рефінансування банків, а в грудні оголосив про підвищення на 5 в. п. нормативів обов'язкового резервування за коштами на вимогу та на поточних рахунках у

національній та іноземній валютах. Загальний обсяг обов'язкових резервів зріс на більше, ніж 70 млрд. грн (близько 15% обсягу ліквідності банківської системи станом на 11.01.2023). У січні НБУ ухвалив рішення про подальше підвищення нормативів обов'язкового резервування. НБУ також не виключає запровадження інших заходів для зниження профіциту ліквідності в банківській системі та активізації конкуренції банків за строкові кошти вкладників» [10].

Основним монетарним чинником інфляції є «вимушена емісія, що реалізується через механізм викупу державного боргу в портфель НБУ. На тлі загострення проблеми бюджетного дефіциту, спричиненого скороченням податкових та митних надходжень і зростанням витрат, пов'язаних із фінансуванням ЗСУ та соціальних виплат населенню, НБУ змушений активізувати пряме фінансування уряду у спосіб купівлі державних боргових цінних паперів» [26].

Отже, основним монетарним чинником інфляції в Україні стало надмірне зростання грошової маси у зв'язку із зростанням військових витрат і необхідністю їх фінансувати. В умовах, коли ВВП скоротився на 20 %, а грошова маса зросла, канали грошового обігу переповнені незабезпеченими грошима, які обісцінюються і це веде до інфляції.

З монетарним фактором пов'язаний дефіцит державного бюджету, який сягав біля 25 % ВВП у 2022-2024 роках (рис. 2.3).

Дефіцит бюджету потребує позик, і через ці позики збільшується грошова маса в державі, яка веде до зростання інфляції. Дефіцит бюджету склав біля 1 трлн. грн.. у 2022 році, більше 1,3 трлн. грн.. у 2023 році та більше 1,3 трлн. грн.. у 2024 році. Ці суми були позичені та збільшили грошову масу, обісцінивши гривню. У 2025 році дефіцит бюджету складе 1,6 трлн. грн. або 38 млрд. дол. США.

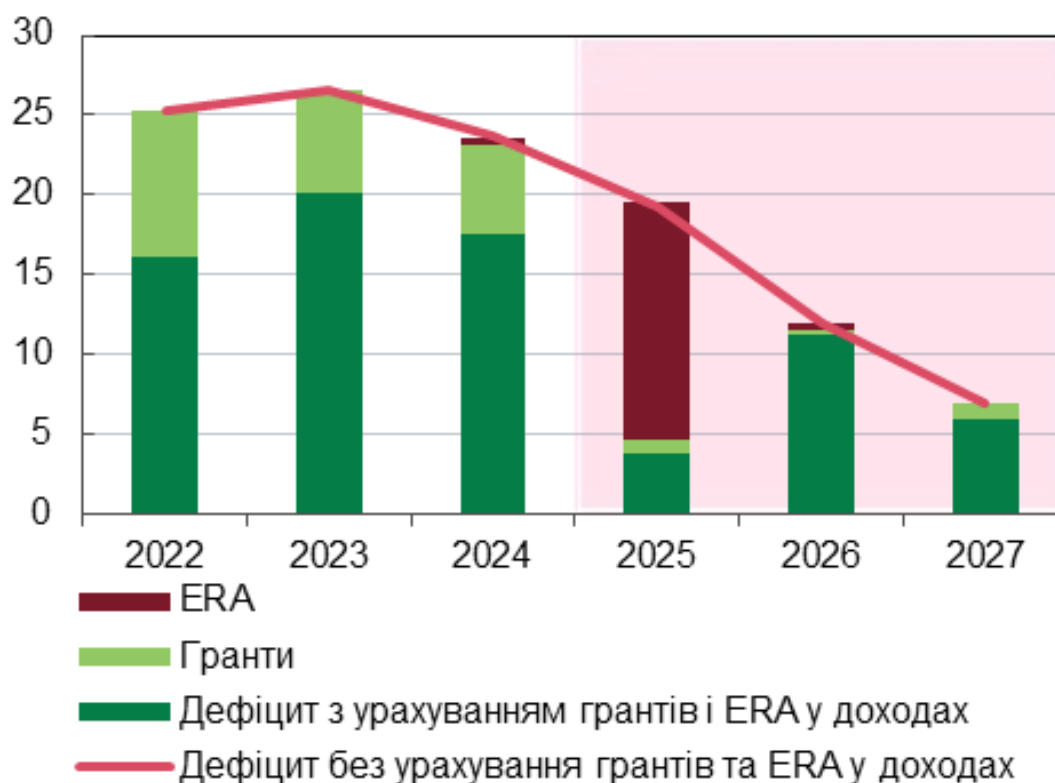

Рис. 2.3. Дефіцит бюджету України % до ВВП [11]

Основними немонетарними чинниками інфляції в Україні за 2022 – 2024 роки стали:

1) зростання мінімальної зарплати з 6500 грн. у 2022 році до 8000 грн. у 2024 році.

Уряд держави, коли піднімає мінімальні соціальні стандарти, тим самим збільшує вартість оплати праці. Заробітна плата у багатьох сферах економіки та народного господарства залежить від мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму. Піднімаючи мінімальні соціальні стандарти, уряд тим самим сприяє збільшенню собівартості товарів, робіт та послуг у країні. Собівартість продукції та послуг є складовою загальних витрат підприємства і, якщо, збільшуються собівартість та загальні витрати, менеджери підприємства вимушені будуть піднімати ціни на свою продукцію. Отже, держава, піднімаючи мінімальні соціальні стандарти, тим самим сприяє зростанню витрат та цін на продукцію. Зростання цін на продукцію є проявом інфляційного процесу. Таким чином, є прямий зв'язок

між державним регулюванням доходів населення та інфляційними процесами. Зростання мінімальної зарплати веде до зростання темпів інфляції.

2) Зниження валютного курсу гривні по відношенню до іноземних валют з 28 гривень за 1 долар США на початку 2022 року до 42 гривень за 1 долар США на початку 2025 року або на 50 % (рис. 2.4). Валютний курс є монетарним чинником впливу на зростання цін, а отже на інфляцію. Зростання попиту на іноземну валюту веде до того, що зростають її суми купівлі, а взамін у обіг та банківську систему поступає більше гривні.

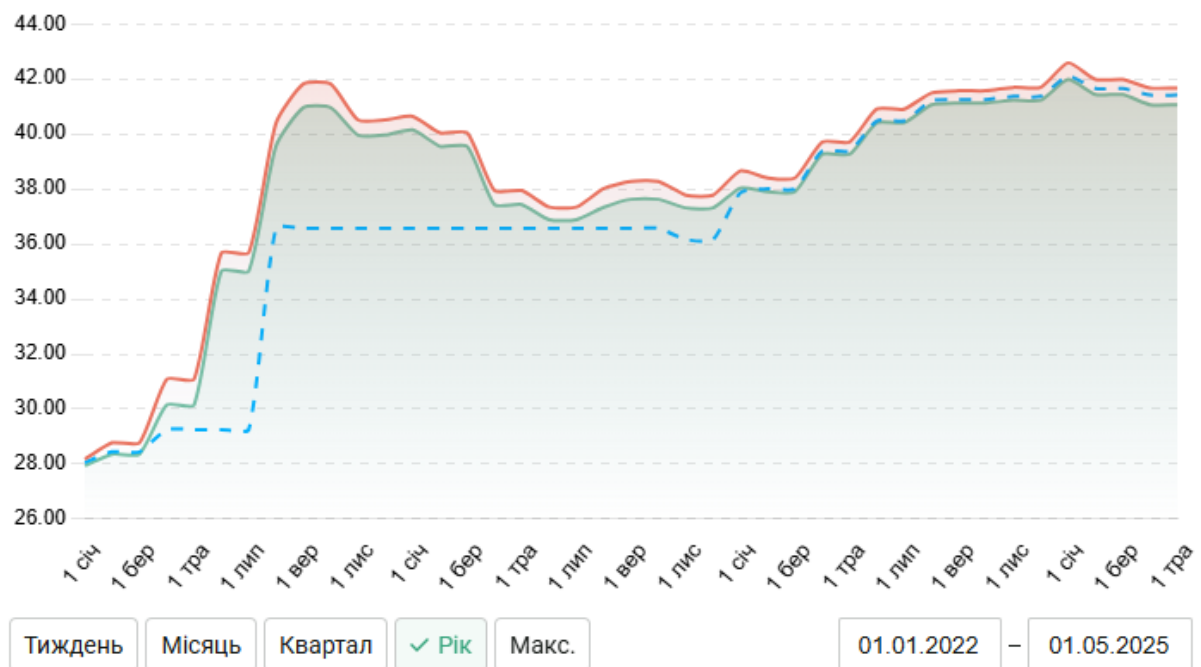

Рис. 2.4. Динаміка середнього курсу гривні до долара США за 2022-2025 роки [20]

3) пошкодження енергетичної інфраструктури внаслідок російських обстрілів, виведення з ладу електростанцій, часті відключення електроенергії, що призвело до зростання вартості електроенергії утричі за період війни. Так як електроенергія входить до собівартості продукції, то підприємці вимушені піднімати ціни, оскільки зростають їхні витрати на оплату збільшених тарифів та купівлю бензинових генераторів.

4) дефіцит робочої сили, що змушувало роботодавців піднімати оплату праці. Цей дефіцит був викликаний значною міграцією населення через військові дії та мобілізацією, через яку зменшилась кількість робітників у народному господарстві.

5) зростання податків на початку 2025 року. Зріс військовий збір з 1,5 до 5 %, запроваджено військовий збір для платників єдиного податку. Через додаткові податки малий та середній бізнес був змушений збільшити ціни на свою продукцію, товари та послуги, що сприяло інфляції;

6) скорочення споживчого попиту внаслідок зростання безробіття, зменшення кількості населення та падіння реальних доходів внаслідок втрати роботи значною частиною населення, в першу чергу, внутрішньо переміщених осіб.

7) поганий врожай 2024 року.

Основними немонетарними чинниками інфляції у 2025 році стали [12]:

- поганий урожай 2024 року;
- подальше підвищенням цін на алкогольні напої та тютюнові вироби;
- зростання витрат бізнесу на оплату праці в умовах кадрового голоду та дефіциту кадрів.

Антиінфляційний вплив мало деяке зниження у 2025 році світових цін на нафту.

Отже, за роки повномасштабної війни в Україні у 2022 – 2024 роках інфляція зросла до 126,6 % у 2022 році, 105,1 % у 2023 році та 112,0 % у 2024 році. В цілому за 3 роки війни інфляція зросла на 43,7 %.

Найбільші темпи росту цін на товари та послуги за 2022 – 2025 роки спостерігались на такі товари та послуги:

- капусту – у 4,3 рази;
- яблука – 3,8 рази;
- страхування особистого транспорту – у 3,5 рази;
- картоплю – у 3,5 рази;
- антибіотики – у 3,5 рази;

- рибу морожену – у 2,2 рази;
- масло вершкове – 2,2 рази.

Основним монетарним чинником інфляції в Україні стало надмірне зростання грошової маси у зв'язку із зростанням військових витрат і необхідністю їх фінансувати. В умовах, коли ВВП скоротився на 20 %, а грошова маса зросла, канали грошового обігу переповнені незабезпеченими грошима, які обісцінюються і це веде до інфляції.

Потужне фінансування армії та обороноздатності України через монетарні та фіскальні заходи виявилось одним із ключових факторів, що спровокували значне прискорення інфляції, а згодом призвело до дисбалансу бюджетів та посилення інфляційних настроїв. Як результат, 2022 рік ознаменувався значним зростанням інфляції до найвищих значень за останні роки в Україні – 126,6 %.

Основними немонетарними чинниками інфляції в Україні за 2022 – 2024 роки стали: 1) зростання мінімальної зарплати з 6500 грн. у 2022 році до 8000 грн. у 2024 році, зростання середньої оплати праці по Україні; 2) зниження валютного курсу гривні по відношенню до іноземних валют з 28 гривень за 1 долар США на початку 2022 року до 42 гривень за 1 долар США на початку 2025 року або на 50 %; 3) пошкодження енергетичної інфраструктури внаслідок російських обстрілів, виведення з ладу електростанцій, часті відключення електроенергії, що призвело до зростання вартості електроенергії утричі за період війни; 4) дефіцит робочої сили, що змушувало роботодавців піднімати оплату праці; 5) зростання податків на початку 2025 року. Зріс військовий збір з 1,5 до 5 %, запроваджено військовий збір для платників єдиного податку. Через додаткові податки малий та середній бізнес був змушений збільшити ціни на свою продукцію, товари та послуги, що сприяло інфляції; 6) скорочення споживчого попиту внаслідок зростання безробіття, зменшення кількості населення та падіння його реальних доходів; 7) поганий врожай 2024 року.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ІНФЛЯЦІЇ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

3.1. Зарубіжний досвід антиінфляційного регулювання

Розглянемо зарубіжний досвід антиінфляційного регулювання. Під час пандемії корона вірусу усі країни ЄС та світу стимулювали економіку додатковою емісією грошей, що вплинуло на зростання інфляції у 2021 – 2023 роках. Після цього центральні банки почали впроваджувати жорстку монетарну політику для стримування інфляції. Основним заходом стало підвищення облікової ставки.

За даними МВФ, Європейський Союз суттєво стримував інфляцію насамперед завдяки жорсткій монетарній політиці (ЄЦБ підвищив облікові ставки, довівши базову ставку до 4 % у квітні 2024 р. та масштабним фіскальним заходам (у 2022–2023 роках уряди ЄС запровадили енергетичні субсидії й втручання на суму 1,3 % ВВП). Ці заходи дозволили суттєво знизити інфляцію – у Єврозоні вона знизилась із 7 % у квітні 2023 року до 2,4 % у квітні 2024 [34]. Водночас вагому роль відігравали тимчасові адміністративні заходи: запроваджувалися субсидії чи цінові обмеження на енергоресурси (у Німеччині та Франції) або тимчасові пільги (у Іспанії та Італії); однак ці заходи з часом було поступово згорнуто у 2023–24 рр.

Серед країн, які є сусідами України, можна відзначити наступні антиінфляційні заходи:

У Польщі Національний банк Польщі (NBP) різко підвищив облікову ставку в 2021–2022 рр. (до 6,75 %), а наприкінці 2022 року залишив їх стабільними. МВФ рекомендував Польщі зберігати монетарну дисципліну («тримати ставки високими, доки інфляція не знизиться до цілі») [4], а також не розширювати бюджет, щоб не стимулювати інфляцію. Уряд Польщі у

2022 р. тимчасово зменшив ПДВ - платежі на паливо та продукти, але поступово від цих пільг відмовляється. Загалом цінових обмежень не застосовували – домінували ринкові механізми й таргетована підтримка. Інфляція знизилася з 18 % у кінці 2022 року до однозначних відсотків у 2024 році.

В Угорщині Центральний банк Угорщини жорстко реагував на інфляцію високою обліковою ставкою, збільшивши її до 18 % у 2023 р. Угорський уряд у 2022 – 2024 рр. поєднував фіскальні кроки з адміністративним контролем цін: вводилися жорсткі граничні націнки чи фіксовані тарифи на паливо, природний газ та базові продукти [39]. Наприклад, у 2022–23 Угорщина встановила закупівельну ціну на газ для населення та зафіксувала ціни на бензин, дизель, та деякі інші продукти. З початку 2023 р. ці заходи почали поступово згортати. У лютому 2023 року В.Орбан анонсував план «відмови від засобів захисту для зниження інфляції».

За допомогою комбінованих монетарних і фіскальних зусиль інфляція в Угорщині знизилася з 25 % на початку 2023 року до 3,7 % у червні 2024 року. Важливо, що МВФ в рекомендаціях Угорщині і надалі наголошує на необхідності «збалансованого фіскального бюджету» для забезпеченні економічного зростання та на лібералізації цінових обмежень, уникаючи побічних ефектів (наприклад, минулий досвід показав компенсаторне зростання інших цін).

У Чехії Чеський національний банк (ČNB) збільшив облікову ставку до 7-8 % наприкінці 2022 р., після чого у 2023 році розпочав її знижувати у відповідь на сповільнення інфляції [40]. Уряд Чехії в цей період майже не вводив прямих цінових обмежень; натомість активізував звичайну фіскальну політику – запровадив помірне дефіцитне фінансування й згладжування рецесійних наслідків. Ці заходи призвели до того, що інфляція у Чехії знизилась із 18 % у кінці 2022 року до 1.8 % у квітні 2024, повернувшись до близького до цільового рівня значення у 2 %. Тактика регулювання Чехії

вкладається в концепцію чіткої інфляційної мети ЦБ з незалежним підходом, без масштабних адміністративних втручань.

Розглянемо досвід Балтійських країн - Литви, Латвії та Естонії. Ці країни в Єврозоні самостійно не змінюють свою монетарну політику, покладаючись на ЄЦБ, фіскальні та структурні важелі. МВФ неодноразово радив їм запровадити жорсткішу фіскальну політику: наприклад, для Латвії у 2023 р. рекомендовано збалансувати бюджет та надавати адресну підтримку населення (зокрема, через енергосубсидії) [3]. Темпи інфляції в країнах Балтії знижувалися завдяки відновленню поставок енергоносіїв і впливу динаміки цін у ЄС; прямих обмежень цін було уникнуто. За оцінками МВФ, економіки Балтики мають збалансувати бюджети та пришвидшити структурні реформи через підвищення продуктивності, енергетичні інвестиції, щоб зменшити інфляційні очікування .

В історії є успішні приклади радикальних антиінфляційних заходів. Наприклад, у Польщі наприкінці 1980-х – початку 1990-х років інфляція перевищувала 500 %. Уряд запровадив тоді «шокову терапію»: різке скорочення бюджетного дефіциту, жорстку монетарну консолідацію, лібералізацію цін і відкриття економіки для торгівлі . Хоча ці заходи призвели до глибокої рецесії й падіння реальних доходів на початку 1990 р., вже за кілька років економіка Польщі стабілізувалась та повернулася до зростання, ціни теж стали стабільними. Подібні приклади (наприклад, торгова лібералізація та фіскальне оздоровлення у Латинській Америці 1990-х) показують, що радикальне стримування грошової пропозиції й бюджетних витрат може швидко приборкати інфляцію, але супроводжується великими соціальними потрясіннями.

3.2. Заходи щодо подолання інфляції в Україні

В 2022 - 2024 роках український уряд і НБУ поєднували антикризові та антиінфляційні заходи під час війни.

У монетарній політиці Нацбанк України підвищив облікову ставку з 10 % на початку 2022 року до 25 % у січні 2023 року і жорстко почав боротися з інфляцією. З квітня 2023 р. коли ціни стабілізувались, НБУ поступово почав знижувати облікову ставку – до 15 % у грудні 2023 року [28]. Але у 2024 році НБУ офіційно не поспішає з подальшим зниженням облікової ставки. Поки зберігається цінова нестабільність, НБУ планує надалі утримувати ставку на рівні 15,5 % і тільки після стабілізації цін поступово буде повертатися до циклу зниження облікової ставки. НБУ підтримує значну ліквідність у гривні на ринку (крім погашення державних облігацій), що сприяє стабілізації обмінного курсу та перешкоджає девальваційному тиску.

У фіскальній політиці уряд вживає такі заходи. Державний бюджет має дуже великий дефіцит (у 2023 р. – понад 26 % ВВП) , який фінансується за рахунок міжнародної допомоги та запозичень. Великі витрати бюджету спрямовані на військові потреби та підтримку вразливих груп населення. Це розширює грошовий попит і підтримує ціновий тиск. На тлі війни фіскальне правило (дефіцит не більше 3 % ВВП) тимчасово призупинено, однак аналітики (НБУ, МВФ) наголошують: після стабілізації безпеки Україні слід максимально швидко повертатися до жорсткішого бюджетного курсу, фіскальної консолідації та скорочення дефіциту, щоб закласти передумови для подальшого економічного зростання без високої інфляції.

Цінове регулювання полягало у тому, що уряд продовжив політику фіксованих тарифів для населення на енергоносії. Газ для побутових споживачів продається за тарифом 7,96 грн./м³ (до квітня 2026 року); ціна на електроенергію залишалась незмінною (2.64–2.90 грн/кВт·год) до середини 2024 року, після чого було встановлено фіксований тариф 4.32 грн./кВт·год.

Таке стримування цін на комунальні послуги допомагає тимчасово зменшити та приборкати споживчу інфляцію. Водночас ці заходи збільшують додаткове навантаження на держбюджет і перекидають додаткове навантаження на бізнес, який платить дорожче за електроенергію, газ та воду. Ширших заходів контролю за цінами на продукти, ритейл тощо уряд не запроваджував, натомість уряд застосовує адресну підтримку (пільги, субсидії, програми «ЄПідтримка»). Політика доходів через мінімальні зарплати та пенсії поступово коригується урядом відповідно до інфляції, ці стандарти не підлягали фіксації. Але мінімальна зарплата наразі зафіксована урядом на рівні 8000 грн. і не планується її підвищувати

Які можна запропонувати рекомендації для України, щоб у вітчизняних реаліях можна було стримати інфляцію?

Пропонуємо на основі міжнародного досвіду дотримуватись комплексного підходу через наступні заходи антиінфляційної політики:

1) Національному банку слід продовжувати жорстку монетарну політику до повного приборкання інфляції. Тобто поки що не знижувати облікову ставку. Як показують приклади Чехії, Польщі та Угорщини, завчасне зниження облікових ставок може викликати рецидив інфляції. НБУ вже підкреслив намір «зламати інфляційний тренд» і не послаблювати ставки доти, поки їхній пік не пройде [12]. Рекомендується закріпити та дотримуватися статусу незалежності НБУ та здійснювати чітке інфляційне таргетування, щоб підвищити довіру ринку до гривні.

2) Поступово почати згортати фіскальне стимулювання через скорочення видатків бюджету. МВФ наполягає, що Україні потрібно повернутися до розумного фіскального правила – зменшити дефіцит після завершення найгострішої фази війни. Це означає відновити (можливо, у модифікованому вигляді) фіскальні правила (5-6 % ВВП), стримувати нецільові видатки і утримувати структурований бюджет. При цьому важливо спрямувати обмежені ресурси на ті напрями, які покращують довгострокову

продуктивність та забезпечують майбутній економічний ріст (наприклад, реконструкція енергоінфраструктури, освіта, інновації) .

3) Відмовитися від широкого контролю за цінами, замінюючи його адресною підтримкою. Світовий досвід показує, що прямі цінові обмеження дають тимчасовий ефект, але створюють спотворення (як було з цінами на їжу в Угорщині). Натомість, слід дозволити ринковим стимулам поступово діяти, забезпечуючи при цьому цільові компенсації малозабезпеченим. Наприклад, енергетичні тарифи варто повільно зрівнювати з ринковими, тоді як компенсації за спожиту електроенергію можуть здійснюватися через монетизовані субсидії. Це відповідає порадам МВФ краще таргетувати енергетичну допомогу замість загального «заморожування» та фіксації цін.

4) Уряду слід стримувати ріст зарплат без втрати стимулів до продуктивності праці. Уряд повинен уникати орієнтуватися на спіраль «зарплата–ціна»: перегляди мінімальних зарплат і пенсій мають проводитися відповідно до реального зростання продуктивності праці, щоб не підсилювати інфляцію. За потреби бажано впровадити формальні індексації, прив’язані до інфляції, а не одноразові великі підвищення.

5) Надалі поглиблювати структурні реформи в економіці та інших сферах. Важливий висновок можна зробити із досвіду Литви й інших країн – тільки посилення продуктивного сектору, ріст виробництва та капіталу здатні утримувати ціни в довгостроковій перспективі. Це означає, що потрібно розвивати енергетичну незалежність України через відновлювану енергетику, енергоефективність, модернізувати харчову та промислову сфери, покращувати інфраструктуру та стимулювати зростання ринкової конкуренції. Координована стратегія українського уряду має об’єднати монетарні, фіскальні та структурні заходи [26].

6) Забезпечити передбачуваність та незалежність, ринковість економічної політики. Абсолютно необхідним є підтримка довіри до дій держави бізнесу та громадян: усі заходи мають бути прозорими і зрозумілими. Наприклад, якщо буде лібералізація цін та зняття обмежень на

їх ріст, це повинно супроводжуватися поясненнями уряду та компенсуватися плановою цільовою допомогою.

Також , дуже важливим є зберегти незалежність НБУ і регулярні комунікації з суспільством (інфляційні звіти та прогнози) для формування стабільних очікувань.

Загалом, Україна може поєднати жорстке стримування грошової маси (пропозиції грошей) із структурними та фіскальними заходами. Досвід ЄС і суміжних до України країн свідчить: тільки одночасне застосування перевірених монетарних інструментів і бюджетних обмежень (фіскальне правило, відкриті ринки, структурні реформи) дасть шанс та можливість повернути інфляцію до однозначних показників. При цьому , слід враховувати воєнні обставини часу: важливо уникати різких шоків за відсутності підготовленої до них економіки. Ключова порада в антиінфляційному регулюванні – діяти «зважено, послідовно і прозоро», забезпечивши підтримку найбільш вразливих верств населення і підтримуючи при цьому грошову стабільність.

Отже, у 3 розділі ми розглянули зарубіжний досвід антиінфляційного регулювання. Під час пандемії корона вірусу усі країни ЄС та світу стимулювали економіку додатковою емісією грошей, що вплинуло на зростання інфляції у 2021 – 2023 роках. Після цього центральні банки почали впроваджувати жорстку монетарну політику для стримування інфляції. Основним заходом стало підвищення облікової ставки.

Європейський Союз суттєво стримував інфляцію насамперед завдяки жорсткій монетарній політиці . Європейський Центральний банк підвищив облікову ставку, довівши її до 4 % у квітні 2024 р.. Уряд запровадив масштабні фіскальні заходи – обмеживши бюджетні дефіцити у єврозоні. У Польщі Національний банк Польщі (NBP) різко підвищив ставки в 2021–2022 рр. (до 6,75 %). В Угорщині Центральний банк Угорщини жорстко реагував на інфляцію високою обліковою ставкою , збільшивши її до 18 % у 2023 р. Угорський уряд у 2022 – 2024 рр. поєднував фіскальні кроки з

адміністративним контролем цін. Уряд Чехії в 2022-2023 рр. майже не вводив прямих цінових обмежень; натомість активізував звичайну фіскальну політику – запровадив помірно дефіцитне фінансування й згладжування рецесійних наслідків.

В 2022 - 2024 роках український уряд і НБУ поєднували антикризові та антиінфляційні заходи під час війни. У монетарній політиці Нацбанк України підвищив облікову ставку з 10 % на початку 2022 року до 25 % у січні 2023 року. На тлі війни фіскальне правило (дефіцит не більше 3 % ВВП) тимчасово призупинено, однак аналітики (НБУ, МВФ) наголошують: після стабілізації безпеки Україні слід максимально швидко повертатися до жорсткішого бюджетного курсу, фіскальної консолідації та скорочення дефіциту, щоб закласти передумови для подальшого економічного зростання без високої інфляції.

Основними шляхами подолання інфляції в Україні є наступні: 1) Національному банку слід продовжувати жорстку монетарну політику до повного приборкання інфляції, тримаючи високу облікову ставку. 2) Поступово почати згортати фіскальне стимулювання шляхом скорочення видатків бюджету. 3) Відмовитися від широкого цінового контролю, замінюючи його адресною підтримкою. 4) Стримувати ріст зарплат без втрати стимулів до продуктивності праці. 5) Надалі поглиблювати структурні реформи в економіці та інших сферах. 6) зберегти незалежність НБУ і регулярні комунікації з суспільством (інфляційні звіти та прогнози) для формування стабільних очікувань.

ВИСНОВКИ

Інфляція – це стійке та безперервне зростання рівня цін, грошовий феномен, викликаний надмірною масою грошей по відношенню до випуску продукції, який призводить до знецінення національної грошової одиниці та зниження її купівельної спроможності.

Основними чинниками інфляції є 2 групи факторів:

1) монетарні фактори, які включають чисте збільшення маси грошей в обігу над кількістю товарів і послуг, що призводить до подальшого знецінення грошей і зниження їх купівельної спроможності;

2) немонетарні фактори – це чинники, які впливають на ріст цін не по причині зростання кількості грошей в обігу, а по іншим причинам: зростання попиту на товари та послуги, монополізація, зростання собівартості виробництва, зростання цін у певні періоди року, тобто сезонні фактори та інші причини.

Причини інфляції є внутрішні (всередині країни) та зовнішні.

Інфляція має багато негативних наслідків у різних сферах життя. У економічній сфері вона чинить істотний негативний вплив, що проявляється у скороченні виробництва, торгівлі, порушення стабільності кредитно-грошової системи, скорочує державні фінанси, негативно впливає на грошову систему і платіжний баланс. Гроші втрачають вартість, з'являється дефіцит товарів, зростає кредитний процент, доларизація економіки, гіперінфляція призводить до стагнації – високої інфляції у поєднання із рецесією, скороченням виробництва.

Негативним наслідком інфляції є погіршення рівня життя більшості населення. Більше за інших страждають групи із фіксованими доходами, ті, хто отримує зарплату та соціальну допомогу від держави. Вона також погіршує очікування щодо майбутніх макроекономічних умов, що

призводить до зниження ділової активності, скорочення інвестицій, бартеризації та доларизації економіки.

За роки повномасштабної війни в Україні у 2022 – 2024 роках інфляція зросла до 126,6 % у 2022 році, 105,1 % у 2023 році та 112,0 % у 2024 році. В цілому за 3 роки війни інфляція зросла на 43,7 %.

Найбільші темпи росту цін на товари та послуги за 2022 – 2025 роки спостерігались на такі товари та послуги: капуста – у 4,3 рази; яблука – 3,8 рази; страхування особистого транспорту – у 3,5 рази; картоплю – у 3,5 рази; антибіотики – у 3,5 рази; рибу морожену – у 2,2 рази; масло вершкове – 2,2 рази.

Основним монетарним чинником інфляції в Україні стало надмірне зростання грошової маси у зв'язку із зростанням військових витрат і необхідністю їх фінансувати. В умовах, коли ВВП скоротився на 20 %, а грошова маса зросла, канали грошового обігу переповнені незабезпеченими грошима, які обісцінюються і це веде до інфляції.

Потужне фінансування армії та обороноздатності України через монетарні та фіскальні заходи виявилось одним із ключових факторів, що спровокували значне прискорення інфляції, а згодом призвело до дисбалансу бюджетів та посилення інфляційних настроїв. Як результат, 2022 рік ознаменувався значним зростанням інфляції до найвищих значень за останні роки в Україні – 126,6 %.

Основними немонетарними чинниками інфляції в Україні за 2022 – 2024 роки стали: 1) зростання мінімальної зарплати з 6500 грн. у 2022 році до 8000 грн. у 2024 році та зростання середньої оплати праці по Україні; 2) зниження валютного курсу гривні по відношенню до іноземних валют з 28 гривень за 1 долар США на початку 2022 року до 42 гривень за 1 долар США на початку 2025 року або на 50 %; 3) пошкодження енергетичної інфраструктури внаслідок російських обстрілів, виведення з ладу електростанцій, часті відключення електроенергії, що призвело до зростання вартості електроенергії утричі за період війни; 4) дефіцит робочої сили, що

змушувало роботодавців піднімати оплату праці; 5) зростання податків на початку 2025 року. Зріс військовий збір з 1,5 до 5 %, запроваджено військовий збір для платників єдиного податку. Через додаткові податки малий та середній бізнес був змушений збільшити ціни на свою продукцію, товари та послуги, що сприяло інфляції; 6) скорочення споживчого попиту внаслідок зростання безробіття, зменшення кількості населення та падіння його реальних доходів; 7) поганий врожай 2024 року.

У 3 розділі розглянуто зарубіжний досвід антиінфляційного регулювання. Європейський Союз суттєво стримував інфляцію насамперед завдяки жорсткій монетарній політиці. Європейський Центральний банк підвищив облікову ставку, а уряд запровадив масштабні фіскальні заходи – обмеживши бюджетні дефіцити у єврозоні. У Польщі Національний банк Польщі (NBP) різко підвищив ставки в 2021–2022 рр. до 6,75 %. В Угорщині Центральний банк Угорщини жорстко реагував на інфляцію високою обліковою ставкою, збільшивши її до 18 % у 2023 р. Угорський уряд у 2022 – 2024 рр. поєднував фіскальні кроки з адміністративним контролем цін. Уряд Чехії в 2022-2023 рр. запровадив помірне дефіцитне фінансування й згладжування рецесійних наслідків.

В 2022 - 2024 роках український уряд і НБУ поєднували антикризові та антиінфляційні заходи під час війни. У монетарній політиці Нацбанк України підвищив облікову ставку з 10 % на початку 2022 року до 25 % у січні 2023 року, та знизив у другій половині 2024 року до 15 %. На тлі війни фіскальне правило (дефіцит не більше 3 % ВВП) тимчасово призупинено, однак аналітики (НБУ, МВФ) наголошують: після стабілізації безпеки Україні слід максимально швидко повертатися до жорсткішого бюджетного курсу, фіскальної консолідації та скорочення дефіциту, щоб закласти передумови для подальшого економічного зростання без високої інфляції.

Основними шляхами подолання інфляції в Україні є наступні: 1) Національному банку слід продовжувати жорстку монетарну політику до повного приборкання інфляції, тримаючи високу облікову ставку. 2)

Поступово почати згортати фіскальне стимулювання шляхом скорочення видатків бюджету. 3) Відмовитися від широкого цінового контролю, замінюючи його адресною підтримкою. 4) Стримувати ріст зарплат без втрати стимулів до продуктивності праці. 5) Надалі поглиблювати структурні реформи в економіці та інших сферах. 6) зберегти незалежність НБУ і регулярні комунікації з суспільством (інфляційні звіти та прогнози) для формування стабільних очікувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія: підручник / За ред. В.Д. Базилевича. 7-ме вид., стер. К.: Знання-Прес, 2008. 719 с.
2. Білокінь, Л. О. Теоретичні основи інфляції, її особливості в Україні та вплив на економіку . *Економіка та держава*. 2014. № 12. С. 153-156.
3. Виконавча рада МВФ завершила консультації з Латвією у 2023 році. МВФ. 2023. 12 вересня. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2023/09/12/pr23311-republic-of-latvia-imf-exec-board-concludes-2023-art-iv-consult#:~:text=tighter%20fiscal%20stance%20in%202023%2C,and%20adapt%20if%20adverse%20risks> (дата звернення 10.05.2025 р.)
4. Виконавча рада МВФ завершила консультації з республікою Польща. МВФ. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2023/05/31/pr23192-republic-of-poland-imf-executive-board-concludes-2023-article-iv-consultation-with-poland#:~:text=Monetary%20policy%20needs%20to%20be,reserved%20for%20disorderly%20market%20conditions> (дата звернення 10.05.2025 р.)
5. Возьний, К. З. Інфляція і девальвація: макроекономічні взаємозв'язки та залежності . *Економіка України*. 2010. № 11. С. 35-46.
6. Ганусик Ю.Б. Закономірності розвитку інфляції в Україні в умовах циклічності. *Глобальні та національні проблеми економіки*, Вип. № 5, 2015. С. 818-825. URL: <http://globalnational.in.ua/archive/5-2015/167.pdf> (дата звернення 10.05.2025 р.)
7. Гіперінфляція. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-30190> (дата звернення 10.05.2025 р.)
8. Дзюблук, О. Проблеми інфляційного таргетування в сучасній економіці. *Світ фінансів*. 2015. Вип. 2. С. 7-18. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/3711/1/%D0%94%D0%B7%D1%8E>

%D0%B1%D0%BB%D1%8E%D0%BA%20%D0%9E.pdf (дата звернення 10.05.2025 р.)

9. Індекс інфляції. *Мінфін.* URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення 10.05.2025 р.)

10. Інфляційний звіт, січень 2023 року. *Національний банк України.* URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2023-roku> (дата звернення 10.05.2025 р.)

11. Інфляційний звіт за січень 2025 року. *НБУ.* URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2025-Q1.pdf?v=13 (дата звернення 10.05.2025 р.)

12. Інфляційний звіт за квітень 2025 року. *НБУ.* URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-kviten-2025-roku> (дата звернення 10.05.2025 р.)

13. Інфляція. *Вікіпедія.* URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення 10.05.2025 р.)

14. Інфляція в Україні: минуле, сьогодення та майбутнє. URL: <http://voxukraine.org/2015/03/31/inflation-in-ukraine-past-present-and-future-ukr/#imageclose-7561> (дата звернення 10.05.2025 р.)

15. Інфляція. *Національний банк України.* URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/about/keyrate-inflat> (дата звернення 10.04.2025 р.)

16. Інфляція: сім причин чому у світі ростуть ціни. *BBS News Україна.* 2022. 21 січня. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60067101> (дата звернення 10.04.2025 р.)

17. Інфляція та інфляційні цілі НБУ. *НБУ.* URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary> (дата звернення 10.04.2025 р.)

18. Інфляція попиту. Інфляція витрат. *Освіта.UA.* URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/bank/20850/> (дата звернення 10.05.2025 р.)

19. Круш П. В. Клименко О. В. Інфляція: суть, форми та її оцінка: Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 288 с.
20. Курс валют в Україні. *Мінфн.* URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/> (дата звернення 10.05.2025 р.)
21. Лесік І.М. Інфляція: причини та наслідки . *Молодий вчений.* 2016. №12.1(40). С. 837-840. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12.1/195.pdf> (дата звернення 10.04.2025 р.)
22. Марущак, В. П. Проблеми вдосконалення державного механізму регулювання цін. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України.* 2016. № 2. С. 47-59.
23. Макаренко, М. Дослідження інфляційних чинників в Україні. *Банківська справа.* 2011. № 3. С. 3-10.
24. Мінімальна заробітна плата в Україні з 2000 по 2025 рр. *Мінфін.* URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/> (дата звернення 10.04.2025 р.)
25. Мочерний С.В. Основи економічної теорії / За ред. С.В. Мочерного. – К.: Академія, 1998. 463 с.
26. Напрями зниження темпів інфляції в Україні. *НІСД.* URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/pro-napryamy-znyzhenya-tempiv-inflyatsiyi-v-ukrayini> (дата звернення 10.05.2025 р.)
27. Ніколенко Ю.В. Основи економічної теорії. К.: ЦУЛ, 2003. 632 с.
28. Облікова ставка НБУ. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish#:~:text=%D0%B7%2028> (дата звернення 10.05.2025 р.)
29. Олексенко Р.І. Причина та наслідки інфляційних процесів в Україні. *Ефективна економіка.* 2009. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=44> (дата звернення 10.04.2025 р.)
30. Пітюлич, М. І. Макроекономічні проблеми інфляції в умовах економічної трансформації . *Регіональна економіка.* 2013. № 2. С. 43-51.

31. Пинзеник В. Гривня: рік після другого етапу девальвації URL: http://lb.ua/economics/2016/03/03/329404_grivnya_rik_pislya_drugogo_etapu.htm
1 (дата звернення 10.04.2025 р.)

32. Про затвердження наборів продуктів харчування, непродуктових товарів та послуг для основних соціальних і демографічних груп населення. Кабінет Міністрів України: Постанова № 780 від 11.10.2016. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249464422> (дата звернення 10.04.2025 р.)

33. Радіонов Ю.Д. Фінансова безпека України: проблеми та шляхи забезпечення. *Економіка та держава*, Вип. № 11, 2015. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2015/16.pdf (дата звернення 10.04.2025 р.)

34. Річна інфляція в Єврозоні. *Євростат*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-euro-indicators/w/2-17052024-ap#:~:text=Euro%20area> (дата звернення 10.05.2025 р.)

35. Рибалкін В.О. Основи економічної теорії: посібник / В.О. Рибалкін, М.О. Хмелевський, Т.І. Біленко та ін. Київ: ВЦ «Академія», 2002. 352 с.

36. Савлук М.І. Гроші та кредит : Навч. посіб. К.: КНЕУ, 2006. 744 с.

37. Сірко А.В. Економічна теорія. Політекономія: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2014. 416 с.

38. Тівєріадська Л.В. Інфляційні процеси та їх соціально-економічні наслідки в Україні . *Економічний простір*. 2015. № 93. С. 175-188.

39. Угорщина поступово скасовує деякі обмеження цін. Reuters. 2023. 31 березня. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/hungary-phase-out-some-its-price-caps-inflation-comes-down-pm-orban-2023-03-31/#:~:text=Orban%20said%20the%20price%20caps,how%20to%20phase%20the%20out> (дата звернення 10.05.2025 р.)

40. ЦБ Чехії знижує ключову процентну ставку до 3,5 %. AP. 2025. 7 травня. URL: <https://apnews.com/article/czech-central-bank-rates-50a3e17d19df95c65f8e6ee8f631debd> (дата звернення 10.05.2025 р.)

41. Ціни і тарифи. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cit.htm (дата звернення 10.05.2025 р.)
42. Щетинін А.І. Гроші та кредит: підручник: Видання 3-те, перероблене і доповнене. К.: Центр учбової літератури, 2008. 432 с.
43. Щодо режиму керованої гнучкості обмінного курсу – від НБУ. Medoc. URL: <https://medoc.ua/blog/shhodo-rezhimu-kerovano-gnuchkosti-obminnogo-kursu-vid-nbu-> (дата звернення 10.05.2025 р.).
44. Шпичак, О. М. Проблеми ціноутворення в контексті купівельної спроможності населення та інфляційних процесів . *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 59-70.
45. Як НБУ може впливати на інфляцію, використовуючи облікову ставку. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/about/keyrate-inflat> (дата звернення 10.04.2025 р.)

ДОДАТКИ